

**ผลกระทบกระแสน้ำโลกาภิวัตน์ต่อแรงงานหญิงในภาคประมง:
กรณีศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการประมง
และบทบาทที่เปลี่ยนไปของผู้หญิงในชุมชนประมงในทะเลสาบสงขลาและอ่าวท่าชนะ**

1 วิถีชีวิตชุมชนประมงและบทบาทผู้หญิงในทะเลสาบสงขลา

1.1 ข้อมูลพื้นฐานทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลาที่มีพื้นที่ครอบคลุม 3 จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช พัทลุงและสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 1,046 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 616,730 ไร่ ระบบนิเวศในทะเลสาบได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลและน้ำจืดจากตอนบนผสมผสานกันกลายเป็นลักษณะเฉพาะทางระบบนิเวศที่ชัดเจนคือ ทะเลสาบ 3 น้ำที่ประกอบด้วย น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม หมุนเวียนเข้าออกระหว่างทะเลสาบกับอ่าวไทย และเพราะทะเลสาบมีลักษณะกายภาพเป็นคอคอดเป็นตอนจึงแบ่งได้เป็น 4 ส่วน และมีทางเชื่อมต่อกับอ่าวไทยบริเวณ อ.เมือง จ.สงขลา สำหรับส่วนต่าง ๆ ของทะเลสาบมีดังนี้

1) ทะเลน้อย อยู่ทางตอนบนสุดของทะเลสาบสงขลาในเขตจังหวัดพัทลุงมีพื้นที่ประมาณ 28 ตารางกิโลเมตร เป็นทะเลสาบน้ำจืดมีคลองเชื่อมต่อกับทะเลหลวง ขณะเดียวกันทางตอนเหนือของทะเลสาบที่ติดกับบางส่วนของจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ เรียกว่า “พรุควนเคร็ง” มีพื้นที่ประมาณ 125 ตารางกิโลเมตร (รวมทะเลน้อย)

2) ทะเลสาบตอนบน (ทะเลหลวง) อยู่ถัดจากทะเลน้อยลงไปถึง ต.เกาะใหญ่ อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา และบ้านแหลมจองถนน อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง มีพื้นที่ประมาณ 459 ตารางกิโลเมตร มีคลองท่าแนะ คลองนาท่อม และคลองท่ามะเดื่อ ระบายลงสู่ทะเลสาบตอนบน อิทธิพลของน้ำทะเลขึ้น-ลงในทะเลหลวงมีน้อย ส่วนใหญ่ของรอบปีน้ำจะเป็นน้ำจืด บางปีที่แล้งจัดจะมีการรุกตัวของน้ำเค็มในช่วงฤดูแล้ง

3) ทะเลสาบตอนกลาง (ทะเลสาบ) อยู่ถัดลงไปจาก ต.เกาะใหญ่ อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา ลงไปถึงบริเวณบ้านปากrohr ต.ปากrohr อ.สิงหนคร จ.สงขลา มีพื้นที่ประมาณ 377 ตารางกิโลเมตร มีเกาะต่าง ๆ หลายเกาะได้แก่ เกาะสี่ เกาะห้า เกาะหมาก เกาะนางคำ เชื่อมต่อกับทะเลสาบตอนล่างโดยคลองหลวงและอ่าวท้องแบน มีคลองพรุพ้อ คลองพานไทร และคลองป่าบอน ระบายลงสู่ทะเลสาบตอนล่าง บริเวณนี้ได้รับอิทธิพลของน้ำทะเลขึ้น-ลงบ้างแต่น้อยกว่าทะเลสาบตอนล่าง การผสมผสานของน้ำเค็มและน้ำจืดทำให้ระบบนิเวศเป็นทั้งน้ำจืดและน้ำกร่อย

4) ทะเลสาบตอนล่าง (ทะเลสาบสงขลา) เริ่มจากบ้านปากrohr ต.ปากrohr อ.สิงหนคร จ.สงขลา ไปจนถึงจุดที่เชื่อมต่อกับอ่าวไทย มีพื้นที่ประมาณ 182 ตารางกิโลเมตร มีคลองหลายสายที่ระบายลงสู่ทะเลสาบตอนล่าง ได้แก่ คลองอู่ตะเภา คลองรัตภูมิ คลองบางโหนด เป็นต้น ทะเลสาบส่วนนี้ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลขึ้น-ลงมากกว่าส่วนอื่นและทะเลสาบส่วนนี้มีการวางเครื่องมือประมงประเภทไซนั่งและโพพางเกือบทั้งทั้งทะเลสาบ

การที่ทะเลสาบมีน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม หมุนเวียนเข้าออกระหว่างทะเลสาบกับอ่าวไทย คือ ในช่วงเดือนตุลาคมถึงธันวาคม มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่าน น้ำจืดในทะเลสาบสงขลาจะมากและไหลออกสู่ทะเลอ่าวไทย เมื่อเกิดคลื่นลมจัดในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม น้ำเค็มจากอ่าวไทยจะถูกพัดเข้าสู่ทะเลสาบ พัดพาเอาสัตว์น้ำต่างๆ เข้ามาอยู่ในทะเลสาบโดยขึ้นอยู่กับฤดูกาลจากลักษณะที่โดดเด่น ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรสัตว์น้ำ และปศุสัตว์ มีชุมชนรอบทะเลสาบที่มีวิถีชีวิตและอาชีพหลัก คือ การทำประมงแบบพื้นบ้าน ซึ่งปัจจุบันประชากรได้เพิ่มขึ้นอย่างหนาแน่นถึง 165 หมู่บ้าน 8,600 ครัวเรือน (โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้, 2546: 234) ประชากรชายฝั่งนอกจากจะประกอบอาชีพประมงแล้ว ยังมีอาชีพอื่นๆ เช่น การตัดไม้เสม็ด สานเสื่อใบเตย สานกระจูด เย็บจาก ทำน้ำตาลโตนด ฯลฯ นอกจากนี้สิ่งที่มีคุณค่าสำคัญของทะเลสาบคือ จากวิถี วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตของชาวทะเลสาบที่เป็นเอกลักษณ์ชัดเจนของชาวทะเลสาบเองที่ไม่เหมือนใครและไม่มีใครเหมือน

1.2 ปัญหาที่เกิดขึ้นในทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลามีปัญหาที่เกิดขึ้นหลายปัญหาและส่วนใหญ่เป็นปัญหาต่อเนื่องจากการพัฒนา ในพื้นที่และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งในและรอบทะเลสาบ ดังที่ทางโครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ (2546 : 234-236) ได้ทำการรวบรวมไว้ดังนี้

1) การปิดปากกระวะ (ปี พ.ศ. 2498-2510)

ปากกระวะ เป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างทะเลอ่าวไทยกับทะเลสาบสงขลาตอนบนโดยมีลำคลองต่าง ๆ เชื่อมคือ คลองระโนด คลองแดน กรมชลประทานได้ปิดปากกระวะซึ่งมีคลองอยู่ 5 สาย คือ บริเวณระโนด จ.สงขลา เพื่อป้องกันน้ำเค็มเข้าสู่ทะเลสาบตอนบนและนำน้ำจืดในทะเลสาบไปใช้ในการทำนาปรังบริเวณทุ่งระโนด

แต่การปิดปากกระวะดังกล่าวเสมือนกับเป็นการตัดเส้นทางของสัตว์น้ำวัยอ่อน เช่น กุ้ง หวังมัน กุ้งหัวแข็ง โดยธรรมชาติสัตว์น้ำเข้ามาเจริญเติบโตในทะเลสาบตอนบนส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลง (ความเห็นจากชาวประมงรอบทะเลสาบ เช่น ทะเลน้อย แหลมจองถนน เกาะหมาก คูซุด ฯลฯ)

สภาพน้ำจืดอย่างถาวรซึ่งเกิดจากการปิดกั้นไม่ให้น้ำเค็มเข้ามาผสมในทะเลสาบทำให้เกิดวัชพืชน้ำเช่นผักตบชวา เหมือนที่ทะเลน้อยประสบปัญหาอยู่ขณะนี้ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการตื่นเงินในบริเวณทะเลน้อย และทะเลสาบตอนกลาง และทะเลสาบตอนล่าง เพราะกระแสน้ำไม่สามารถไหลเวียนได้ ทำให้เกิดการทับถมของตะกอนเป็นจำนวนมาก

2) การลดลงของชนิดและปริมาณพันธุ์สัตว์น้ำ

การลดลงปริมาณและชนิดพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลสาบ มีผลกระทบต่อประกอบอาชีพการทำประมงของชาวบ้านรอบทะเลสาบสงขลา 168 หมู่บ้าน ประชากร 85,000 คน การทำประมงในอดีตไม่ตัดคัตเช่นในปัจจุบันด้วยทะเลสาบมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วย กุ้ง ปลา นานาชนิดผลัดเปลี่ยนไปตาม

ฤดูกาล สามารถจับได้เป็นลำ ๆ เรือ สัตว์น้ำที่สำคัญได้แก่ กุ้งก้ามกราม กุ้งกุลาดำ กุ้งหัวแข็ง ปลากระบอก ปลาชี่ตัง ปลาดรับ ปลาโคบ เป็นต้น ชาวประมงมีรายได้ดี มีอาหารการกินเหลือเฟือ ผู้คนเป็นอยู่อย่างสงบสุข แต่ปัจจุบัน กุ้ง ปลา หายากมากขึ้นชาวประมงส่วนใหญ่มีหนี้สินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และนายทุนในหมู่บ้าน

ถึงแม้การลดลงของสัตว์น้ำในทะเลสาบ จะมาจากหลายสาเหตุด้วยกัน แต่จากการที่ได้มีการปล่อยพันธุ์ กุ้ง ปลา ลงในบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่กลุ่มชาวประมงได้ร่วมมือกับทางกรมประมง เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปก่อนนั้น ผลที่เกิดขึ้นคือเห็นความเปลี่ยนแปลงว่าปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น จนชาวประมงส่วนใหญ่พูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ที่ชาวประมงหากันอยู่ได้ขณะนี้ นั้น เป็นเพราะการปล่อยกุ้ง ปล่อยปลา

3) ปัญหาน้ำเสีย

เป็นปัญหาที่สาหัสที่สุดของทะเลสาบที่ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของชาวประมง ทั้งชาวประมงที่จับสัตว์น้ำตามธรรมชาติ และผู้ที่เลี้ยงปลากะพงในกระชัง โดยเฉพาะน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีจำนวนถึง 64 โรง โดยส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมยางพารา และการแปรรูปอาหารทะเล มีปริมาณน้ำทิ้ง 21,880 ลบ.ม./วัน นับเป็นแหล่งน้ำเสียขนาดใหญ่ที่มีกาถ่ายเทน้ำเสียลงสู่ทะเลสาบตอนล่างคลองคู่ตะเกา คลองพะวง คลองภูมิ คลองขวาง คลองลำโรง นอกจากนี้ยังมีชุมชนขนาดใหญ่อื่น ๆ เช่น เมืองพัทลุง ถ่ายเทน้ำเสียผ่านคลองลำปาลงสู่ทะเลสาบตอนกลาง อำเภอระโนดผ่านทางคลองระโนด และจากชุมชนอำเภอปากพะยูนซึ่งติดอยู่กับทะเลสาบ

ปัญหาน้ำเสียจากนากุ้ง บริเวณทะเลสาบตอนกลางและตอนล่าง ซึ่งมีประมาณ 4,955,444 ไร่ (ปี 2535) มีการถ่ายเทน้ำทิ้งปริมาณมากทุกวัน และยังมีก้างที่ขี้เลนจากบ่อกุ้ง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของความตื้นเขินของทะเลสาบด้วย

ปัญหาน้ำทิ้งจากบ่อบำบัดน้ำเสียของเทศบาลนครหาดใหญ่ ที่ทางเทศบาลจัดสร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่ทางเทศบาลจัดสร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาน้ำเสียจากเมืองหาดใหญ่นั้น ชาวประมงที่บ้านบางโหนดบริเวณที่ทางบ่อบำบัดน้ำทิ้งออกมาบอกว่า น้ำทิ้งจากบ่อบำบัดทำให้ปลาริมทะเลสาบตายเป็นจำนวนมาก

4) การให้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย

คือการทำประมงที่ใช้เรืออวนรุนเป็นเครื่องมือที่ผิดกฎหมาย ในบริเวณทะเลสาบตอนล่างซึ่งจะเป็นการทำลายพันธุ์สัตว์น้ำวัยก่อน (ประมาณร้อยละ 50-75 ของปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้) แล้วยังทำลายเครื่องมือประมงประเภทอื่นของชาวบ้านที่ทำการประมงอยู่บริเวณเดียวกัน แม้ว่าในปี พ.ศ. 2540 หลายฝ่ายจะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาเรืออวนรุนขนาดใหญ่ได้สำเร็จ แต่ปัจจุบันยังคงมีเรืออวนรุนขนาดเล็กอยู่ในพื้นที่บ้ายควน ต.คูเต่า อ.หาดใหญ่ และบ้านหัวเขา อ.สิงหนคร นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือที่ผิดกฎหมายอื่น ๆ อีก เช่น โพงพาง การใช้ยาเบื่อ และการทำไซตื้นนอกเขตอนุญาต

5) ความตื้นเขิน

ปัญหาสำคัญของทะเลสาบอีกอันหนึ่งคือ การตื้นเขินของทะเลสาบ ทำให้อุณหภูมิน้ำสูงขึ้น ไม่เหมาะกับการวางไข่และอยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลายส่วน เช่น การปิดปากกระวะทำให้ตัดระบบการไหลเวียนของน้ำทั้งทะเลสาบ การปลูกพืชเชิงเดี่ยวโดยเปลี่ยนจากป่าธรรมชาติ สวนผสม เป็นการปลูกยางพารา ทำให้เกิดการชะล้างของหน้าดินลงสู่ทะเลสาบเป็นปริมาณมาก การตัดไม้ทำลายป่า การสร้างฝายกั้นน้ำในพื้นที่จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีอยู่ถึง 57 โครงการ การสร้างท่าเรือน้ำลึกที่สงขลา ทำให้การไหลเข้าออกของน้ำช้าลงและเกิดตะกอนทำให้ทะเลสาบตื้นเขินเร็วขึ้น

6) การลดลงของป่าพรุและป่าชายเลน

เนื่องสภาพน้ำในทะเลสาบสงขลามีทั้งน้ำเค็ม น้ำจืด และน้ำกร่อย ทำให้สภาพป่าริมทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์มีความแตกต่างไปด้วยตามสภาพพื้นที่ กล่าวคือ มีทั้งป่าพรุ และป่าริมทะเล ซึ่งผืนเหล่านี้มีขึ้นอยู่รอบทะเลสาบ จำนวน 9,000 ไร่ เป็นแหล่งอาศัยเพาะฟักตัวของพันธุ์สัตว์น้ำ ในขณะที่ป่าเหล่านี้ถูกทำลาย บุกรุกจากนายทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากการทำนาเกลือที่เพิ่มมากขึ้น ในปัจจุบันถึง 20,000 ไร่ รอบทะเลสาบส่งผลต่อการลดลงของพันธุ์สัตว์น้ำลดลงไปด้วย

1.3 ภาพรวมของอุตสาหกรรมการแปรรูปอาหารทะเลในทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลาเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มาตลอด โดยเฉพาะอุตสาหกรรมประมงและสวนยาง เนื่องจากเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ และมีตำแหน่งใกล้ท่าเรือ น้ำลึกและสาธารณูปโภคอื่นๆ ข้อมูลสถิติต่อมาแสดงถึงจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งปัจจุบันมีจำนวน 109 แห่งซึ่งกระจัดกระจายอยู่รอบพื้นที่ทั้งสามส่วนของทะเลสาบสงขลา สำหรับโรงงานอาหารทะเลมักจะตั้งอยู่ใกล้กันและใช้แรงงานไม่มีฝีมือซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ไม่มีการใช้เครื่องจักรมากนักเนื่องจากกระบวนการผลิตขึ้นอยู่กับแรงงานมนุษย์เป็นหลัก ในขั้นตอนของกระบวนการผลิต ปลาที่ถูกจับหรือนำเข้ามาจากต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่จะถูกนำมาที่โรงงาน ล้าง คัดแยก ตัด ต้ม และแช่แข็งตามชนิดของผลิตภัณฑ์ คนงานจะถูกแยกไปตามส่วนต่างๆ ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและทำงานโดยแยกต่างหากจากกัน เมื่อเสร็จแล้วจึงส่งงานต่อให้กับส่วนอื่นๆ

ตารางที่ 2 แสดงประเภทและจำนวนอุตสาหกรรมที่ประกอบทะเลสาบสงขลา

ชนิดของอุตสาหกรรม	จำนวนโรงงาน
ประเภทประมง	
โรงงานผลิตอาหารสัตว์	6
โรงงานแช่แข็ง	23
โรงงานปลาป่น	9
โรงงานปลากระป๋อง	6
รวมจำนวนโรงงานประเภทประมง	44
ประเภทอื่นๆ	
โรงงานเกี่ยวกับยาง ไม้ แก้ว กระจก แพทย์ และแผ่นยาง	47
อื่นๆ (ท่อคอนกรีต PVC แหล่งบำบัดน้ำเสีย ที่เลี้ยงสัตว์)	18
รวมจำนวนโรงงานประเภทอื่นๆ	65
รวมจำนวนโรงงานรอบทะเลสาบสงขลา	109

(ที่มา : จดหมายข่าวการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา ประจำเดือน ธันวาคม 2546)

2. บทบาทผู้หญิงในชุมชนประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา

ชาวประมงพื้นบ้าน คือ กลุ่มคนที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการทำประมงชายฝั่ง โดยใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำแบบพื้นบ้านที่ทำขึ้นเอง เช่น ลอบ เบ็ด ฉมวก ไช แร้ว หรือเครื่องมือที่ซื้อหามาจากตลาด เช่น อวนปู อวนปลา อวนกุ้ง แห ซึ่งล้วนแต่ไม่ใช่เครื่องมือทำลายล้าง ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่จะหากินตามแนวชายฝั่ง และล่าคลองใช้เรือขนาดเล็ก ตั้งแต่เรือแจว ถึงเรือที่มีเครื่องยนต์นอกเรือ หรือในเรือแต่ไม่เกิน 10 ตันกรอส หรือที่เรียกว่า เรือหางยาว เรือท้ายตัด หรือเรือกอและ ซึ่งแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ชาวประมงพื้นบ้านมีพัฒนาการมานับร้อยปี มีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการประมงที่แสดงออกให้เห็นในด้านความรู้ ความสามารถ และความชำนาญด้านท้องทะเล และการประมง ในอดีตจะใช้เครื่องมือที่ทำเองทั้งสิ้น เช่น ฉมวก หลาว เบ็ด หยอง แร้ว ลอบ ไช ที่สำคัญล้วนเป็นการดำรงของมนุษย์ที่สอดคล้องสมดุลกับธรรมชาติและระบบนิเวศน์มากที่สุด

สำหรับชุมชนประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา เป็นชุมชนประมงพื้นบ้านดั้งเดิมที่ใช้วิธีจับปลาแบบดั้งเดิมซึ่งได้จากความรู้ที่ถ่ายทอดกันมารุ่นต่อรุ่น อุปกรณ์การจับปลาที่สำคัญ ได้แก่ อวนชนิดติด (Gillnets) และอวนลอยกลางน้ำ (floating gillnets) อาจเป็นอุปกรณ์ที่เรียบง่ายแต่ก็ถือเป็นทางเลือกอย่างหนึ่ง เรือที่ใช้ในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเรือขนาดเล็กติดเครื่องยนต์ 5 แรงม้าในการจับปลาใกล้ชายฝั่ง นอกจากนี้คนในชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาจะประกอบอาชีพอื่น ๆ ด้วย แต่ก็แตกต่างกันไปตามลักษณะของพื้นที่

เช่น ทำนา ทำสวนยาง ปลูกพืชผักสวนครัว เพาะเลี้ยงชายฝั่ง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นรายได้เสริม นอกเหนือจากการจับปลา

การออกทะเลเพื่อหาปลาจะเป็นหน้าที่ของทั้งผู้หญิงและผู้ชายในชุมชนประมงแต่จะสลับบทบาท ความสำคัญกันออกไป เช่น เมื่อผู้ชายออกหาปลาได้แล้วหากมีจำนวนมากเกินพอที่จะใช้บริโภคภายใน ครอบครัวแล้ว ผู้หญิงจะเป็นผู้ทำน่านำปลาเหล่านั้นไปขายในตลาดหรือแหล่งรับซื้อ หรือนำเอามาแปรรูป เป็นสินค้าชนิดอื่น ๆ เช่น ปลาแห้ง น้ำปลา เป็นต้น นอกจากบทบาทในด้านการประมงแล้วผู้หญิงประมง พื้นบ้านยังคงทำหน้าที่เช็กเช่นแม่บ้านทั่วไปคือการดูแลความเรียบร้อยภายในบ้านด้วยดังจะเห็นได้จาก ตารางที่ 1 แสดงการประกอบอาชีพและกิจกรรมตลอดทั้งปีของผู้หญิงประมงที่อาศัยอยู่บริเวณทะเลสาบ สงขลา

ตารางที่ 1 แสดงการประกอบอาชีพและกิจกรรมตลอดทั้งปีของผู้หญิงในชุมชนประมงที่อาศัยอยู่บริเวณ ทะเลสาบสงขลา

กิจกรรม	บทบาท (ช/ญ)	ม.ค. ย	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย	พ.ค	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค. อ้าย
ปลูกข้าว	ญ	→											
จับปลาและเอา ไปขายที่ตลาด	ญ/ช**				→								
กิจกรรมทาง วัฒนธรรม	ญ/ช***				→			→		→			
ถนอมอาหาร (ดอง/หมักปลา)	ญ****	→											
ทำความสะอาด / ซ่อมแซม อุปกรณ์จับปลา	ช	→											
กรีดยาง	ญ/ช***					→							
งานบ้าน (ทำกับข้าว, เลี้ยงลูก ฯลฯ)	ญ*****	→											

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่าผู้หญิงในชุมชนประมงประกอบไปด้วยภาระหน้าที่ตั้งแต่ในระดับครัวเรือน จนถึงระดับชุมชน ตัวอย่างเช่นผู้หญิงมีบทบาทดูแลทุกอย่างในครัวเรือน เช่น ดูแลอาหารการกินสำหรับ สมาชิกในครอบครัว ทำความสะอาดบ้าน เลี้ยงลูก ฯลฯ และนอกจากการประมงแล้วผู้หญิงยังประกอบ อาชีพอื่นๆ อีกโดยทำสลับกันไปตามฤดูกาลที่เหมาะสม ในของการสร้างความมั่นคงทางอาหารนั้น ผู้หญิงมีองค์ความรู้ในเรื่องการถนอมอาหารเอาไว้เพื่อป้องกันการขาดแคลนเวลาที่ไม่สามารถจับปลาได้ เนื่องในฤดูมรสุม ในแต่ละวันความรับผิดชอบเบื้องต้นที่สำคัญที่สุดของผู้หญิงคืองานบ้าน ภารกิจ ของผู้หญิงจะเริ่มตั้งแต่รุ่งเช้าจนกระทั่งดึกดื่น ในตอนเช้ามีผู้หญิงจะต้องออกทะเลพร้อมกับผู้ชายเพื่อ ช่วยเหวี่ยงแหและคัดแยกปลาที่จับได้ เมื่อกลับเข้าฝั่งผู้หญิงจะนำปลาไปขายในตลาดหรือในหมู่บ้าน ส่วน ตอนบ่ายจะใช้เวลาซ่อมแซมอุปกรณ์จับปลาและหารายได้เสริมโดยนำปลาไปขายที่ตลาด หรือทำขนม พืชบ้านไปขายเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว ในหลายกรณีผู้หญิงยังรับผิดชอบการลดภาระทาง การเงินของครอบครัว โดยนำกุ้งหอยปูปลาที่จับได้ไปกานัลแก่คนมีเงินในชุมชนเพื่อจ่ายหนี้หรือกู้ยืมเงิน ก้อนใหม่ไปซื้อสิ่งของที่จำเป็น และยังเป็นคนจ่ายเบี้ยเลี้ยงแก่สามีตามที่สามีต้องการด้วย โดยรวมแล้ว ผู้หญิงต้องทำหน้าที่หลายบทบาท ทั้งเลี้ยงเด็กและคนชรา ช่วยงานก่อนและหลังจับปลา และยังต้องดูแล สมาชิกในครอบครัวให้มีข้าวปลาอาหารเพียงพอด้วย

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษากลุ่มตัวอย่าง

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มคือ กลุ่มตัวอย่างผู้หญิงที่เป็นชาวประมงพื้นบ้านเดิมและ เปลี่ยนไปทำงานโรงงานจำนวน 150 คน และกลุ่มตัวอย่างผู้หญิงที่เป็นชาวประมงพื้นบ้านเดิมจำนวนและ ไม่ได้ทำงานโรงงานจำนวน 150 คน จากพื้นที่เป้าหมาย 3 พื้นที่คือ บ้านหาดไข่เต่า ม.13 ต. นาปะขอ อ. บางแก้ว จ.พัทลุง บ้านช่องฟืน ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง และบ้านบางโหนด ม.1 และ ม.2 อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา ได้ผลการศึกษาดังนี้

2.1 กลุ่มตัวอย่างผู้หญิงที่เป็นชาวประมงพื้นบ้านเดิมและเปลี่ยนไปทำงานโรงงาน

1) ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงจำนวน 150 คนจากบ้านช่องฟืน บ้านบางโหนด และบ้านหาดไข่เต่า ตารางที่ 3 แสดงจำนวนผู้หญิงในหมู่บ้านเป้าหมายที่ทำงานในอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเล เป็นการ สรุปลัดส่วนผู้หญิงจากทั้งสามหมู่บ้านที่ไปเป็นแรงงานเต็มเวลาในโรงงานแปรรูปอาหารทะเล

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนผู้หญิงในหมู่บ้านเป้าหมายที่ทำงานในอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเล

ชื่อหมู่บ้าน	ประชากร			ประมาณการจำนวนประชากรที่ทำงานในโรงงานแปรรูป (คน)	ร้อยละของประชากรทั้งหมด
	ชาย	หญิง	รวม		
บ้านบางโหนด	401	451	852	240	28
บ้านเกาะหมาก	652	719	1371	250	18
บ้านหาดไข่เต่า	658	669	1327	450	33

จากตารางเห็นได้ว่าพื้นที่เป้าหมายทั้ง 3 พื้นที่ มีประชากรที่ทำงานในโรงงานแปรรูปน้อยกว่าร้อยละ 35 และทั้งหมดเป็นผู้หญิง ส่วนคนที่ไม่ได้ทำงานโรงงานเป็นเพราะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอื่นด้วย นอกเหนือจากการทำประมงพื้นบ้าน เช่น ทำนา ทำสวนยางพารา เป็นต้น แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำเป็นการยังชีพด้วย จำนวนของผู้หญิงที่ทำงานในอุตสาหกรรมแปรรูปมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ดังจะเห็นได้จากจำนวนรถที่ให้บริการรับส่งคนในชุมชนเพื่อไปทำงานโรงงานในตัวเมือง ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับจำนวนคนที่สนใจทำงานในโรงงานว่ามีแนวโน้มเป็นอย่างไร ส่วนใหญ่ตอบให้ข้อมูลว่าน่าจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นโดยสามารถสังเกตได้จากเมื่อปี พ.ศ.2545 พบว่ามีรถรับส่งคนงานเพียง 2-3 คัน เท่านั้น หากแต่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) มีปริมาณรถเพิ่มขึ้นประมาณ 10 คัน ที่มารับคนในชุมชนโดยเฉพาะผู้หญิงไปทำงานในโรงงานทุกเช้า

จากการศึกษาพบว่าจากจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 150 คน มีผู้ที่ทำงานในโรงงานอาหารทะเลถึงร้อยละ 80 ส่วนที่เหลือ คือ ร้อยละ 20 ทำงานในโรงงานประเภทอื่น เช่น โรงงานผลิตถุงมือยาง โรงงานผลิตอุปกรณ์การแพทย์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามเมื่อทำการสัมภาษณ์เพิ่มเติมกับกลุ่มตัวอย่างผู้หญิงที่ทำงานเกี่ยวกับความพอใจในสภาพแวดล้อมและสถานที่ทำงานพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้หญิงที่ทำงานในโรงงานแปรรูปอาหารมีความพอใจในสภาพแวดล้อมและสถานที่ทำงานมากกว่ากลุ่มตัวอย่างผู้หญิงที่ทำงานในโรงงานถุงมือยางที่มีสภาพแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะในบริเวณที่ทำงาน อย่างไรก็ตามความพอใจนี้อาจจะขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นๆ ด้วย เช่น ระยะทางระหว่างบ้านกับโรงงาน ระยะเวลาในการพักระหว่างทำงาน เป็นต้น

สำหรับเรื่องอายุของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ร้อยละ 65 มีอายุน้อยกว่า 25 ปี ส่วนที่เหลืออายุไม่เกิน 33 ปี ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นช่วงอายุที่น้อยและเมื่อสอบถามเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุจูงใจในการเข้ามาทำงานในโรงงานพบว่า สาเหตุที่มาทำงานโรงงานตั้งแต่อายุยังน้อยเพราะต้องการหารายได้ และต้องการมีประสบการณ์ในการทำงานโรงงาน หลายคนบอกว่าเริ่มทำงานทันทีหลังจากเรียนจบชั้นประถมหรือมัธยม เพราะทางเลือกในการทำงานมีน้อย จะให้ทำอาชีพประมงก็ไม่มีความแน่นอนในการจับสัตว์น้ำอีกทั้งไม่มั่นใจในเรื่องรายได้ว่าจะเพียงพอหรือไม่ สำหรับผู้หญิงแต่งงานแล้วคิดเป็น ร้อยละ 52 ส่วนใหญ่จะทำงาน

ในโรงงานมาประมาณ 1-3 ปี ทั้งที่ในอดีตกลุ่มตัวอย่างผู้หญิงที่ให้สัมภาษณ์นี้เคยเป็นชาวประมงพื้นบ้านที่
ออกหาปลาในทะเลสาบสงขลามาก่อน แต่ปัจจุบันกลุ่มคนเหล่านี้ได้กลายเป็นแรงงานให้กับโรงงาน
อุตสาหกรรมเต็มตัวแล้ว

เมื่อทำการสอบถามเพิ่มเติมเรื่องปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างเหล่านี้เข้ามาทำงานในโรงงาน
อุตสาหกรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดกล่าวตรงกันว่าปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในทะเลสาบ
และปัญหาสิ่งแวดล้อมในทะเลสาบสงขลาเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้กลุ่มตัวอย่างต้องผันตัวเองเข้าไป
ทำงานโรงงาน ด้วยเหตุผลดังกล่าวกลุ่มตัวอย่างจึงเริ่มทำงานในโรงงานแปรรูปอาหารทะเลใกล้บ้านเพราะ
เห็นว่าเป็นทางออกที่จะหารายได้มาจุนเจือครอบครัวได้เพียงพอ ขณะที่หลายคนตามเพื่อนหรือญาติที่
ทำงานอยู่ก่อนแล้วเข้ามาเพราะคิดว่าเป็นโอกาสดีที่จะหารายได้ สมาชิกในชุมชนร้อยละ 80 ที่ให้
สัมภาษณ์กล่าวว่าต้องหาแหล่งรายได้ทางอื่นเพราะไม่สามารถหาอาหารหรือรายได้จากทะเลสาบได้ และ
ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่าขณะนี้ในทะเลสาบไม่มีสัตว์น้ำให้จับและในชุมชนก็ไม่มีงานอื่นให้ทำ ดังเช่นที่ผู้ให้
สัมภาษณ์คนหนึ่งกล่าวว่า “ถึงค่าแรงจากโรงงานจะไม่มากมายอะไรนัก แต่ก็เป็นหลักประกันได้ว่าเราจะมี
รายได้ที่แน่นอนทุกวัน แต่ถ้าพึ่งการจับปลาเพียงอย่างเดียว เราก็อาจหาเงินได้บ้างไม่ได้บ้าง”

2) แรงงานหญิงและสภาพการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

จากการที่กลุ่มเป้าหมายผู้หญิงเลือกทำงานในโรงงานเป็นเพราะทางเลือกทางด้านอาชีพมีน้อย อีกทั้ง
ทั้ง การประกอบอาชีพประมงดั้งเดิมก็ไม่สามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง เพราะทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม
ลง สัตว์น้ำก็หายากขึ้น ดังเช่นที่สมาชิกชุมชนคนหนึ่งกล่าวว่า “พอไม่มีปลาเราก็มีภาระมากขึ้น เพราะต้อง
ออกไปหางานและอาหารนอกหมู่บ้าน” (การสัมภาษณ์ผู้หญิงจากบ้านระโหนด, เมษายน พ.ศ. 2547)
ประกอบกับเมื่ออุตสาหกรรมอาหารทะเลเติบโตขึ้น แรงงานผู้หญิงจึงเป็นที่ต้องการเพิ่มมากขึ้นด้วย
เนื่องจากการทำงานโรงงานไม่ต้องใช้ฝีมือแต่ต้องใช้ความละเอียด และผู้หญิงจัดเป็นแรงงานราคาถูก
อย่างไรก็ตามการทำงานโรงงานก็มีปัญหาซึ่งกลุ่มเป้าหมายได้สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานใน
โรงงานออกมาในประเด็นดังต่อไปนี้

(1) ระยะเวลาการทำงาน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ได้ให้ข้อมูลตรงกันว่า ต้องทำงานท่ามกลางอากาศ
หนาวเย็น ขณะเดียวกันต้องอยู่ในอิริยาบถเดิม ๆ คือ นั่งหรือยืนอยู่กับที่ตลอดเวลาที่ทำงานอยู่
ขณะเดียวกันการทำงานของแต่ละโรงงานก็ไม่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละกะ (ช่วงเวลาที่ทำงาน) จะมีระยะเวลา
แตกต่างกัน แต่รวมเวลาทั้งสิ้นแล้วประมาณ 8 ชั่วโมง ซึ่งหากต้องเข้าทำงานกะเช้า ซึ่งจะเริ่มทำงานตั้งแต่
8 โมงเช้า สิ้นสุดตอน 5 โมงเย็น ไม่นับเวลาเดินทาง ดังนั้นหากพักอาศัยอยู่ไกลจากโรงงานในแต่ละวัน
คนงานจะต้องตื่นตั้งแต่ตี 5 เพื่อเตรียมตัวรถประจำทางมารับส่งระหว่างบ้านและโรงงานในเวลา 6 โมง
เช้า ของแต่ละวัน โดยจะมีช่วงเวลาสำหรับพัก 1 ชั่วโมง ในเวลากลางวันเพื่อรับประทานอาหาร ระหว่าง

ทำงานจะมีน้ำดื่ม อุปกรณ์ปฐมพยาบาล และอุปกรณ์ทำงาน เช่น ถุงมือยาง หมวก และเสื้อผ้า เตรียมไว้ให้ นอกจากนี้มีร้านอาหารสำหรับขายอาหารกลางวัน เว้นแต่ว่าคนงานจะเตรียมอาหารมาเองจากบ้าน

(2) สภาพแวดล้อมของการทำงาน

เมื่อสอบถามเรื่องสภาพแวดล้อมของการทำงานกับกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่าค่อนข้างพอใจกับสภาพทั่วไปของโรงงานเพราะสะอาด มีเพียงบางบริเวณที่ต้องใช้น้ำหรือบางช่วงที่ต้องสัมผัสสารเคมีตลอดวันก็จะมีอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อและข้อต่อ โดยเฉพาะช่วงไหล่และเข่า เพราะต้องนั่งหรือยืนทำงานตลอดวัน นอกจากนี้ต้องทำงานติดต่อกันหลายชั่วโมงหรือบางวันต้องทำนอกเวลา บางคนก็จะมีอาการเหนื่อยง่ายและรู้สึกเวียน

มีบางส่วนที่ จะมีความเห็นแตกต่างเนื่องจากส่วนใหญ่ต้องทำงานสัมผัสสารเคมี เช่น แอมโมเนีย หรือคลอรีน ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพ ก็แสดงความไม่พอใจเรื่องสภาพแวดล้อมที่ชื้นแฉะและหนาวเย็น คนงานรู้สึกว่ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มีส่วนทำให้เกิดปัญหาในระบบทางเดินหายใจที่ตนประสบอยู่นอกจากนี้ยังมีความเครียดทางจิตใจอย่างหนักเนื่องจากลักษณะงานที่ซ้ำซาก และการทำงานในสภาพแวดล้อมแบบปิดโดยถูกตรวจตราตลอดเวลา ผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งกล่าวว่ารู้สึกเครียดเพราะผู้คุมงานเป็นคนคุยด้วยยากทำให้ไม่สามารถปรึกษาหารือได้ และในช่วงที่งานยุ่งคนงานยังถูกขอให้ทำงานล่วงเวลา (แม้จะได้เงินค่าล่วงเวลาก็ตาม) ทำให้เวลาพักผ่อนที่บ้านกับครอบครัวลดลง

(3) ความสัมพันธ์ภายในโรงงาน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนในโรงงาน พบว่าในส่วนของการผลิตเดียวกันจะรู้จักกันแต่จะไม่ค่อยมีการปฏิสัมพันธ์กับหน่วยการผลิตอื่นๆ เนื่องจากการทำงานในโรงงาน ตั้งแต่ขนาดกลางถึงใหญ่ขึ้นไปส่วนการผลิตจะแยกกันไปตามแต่ละแผนก ยังผลให้ผู้ที่ทำงานโรงงานจะมีความชำนาญเฉพาะแผนกของตนเองแต่จะมีทราบถึงกระบวนการผลิตทั้งหมด

(4) อัตราค่าจ้าง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับอัตราค่าจ้าง พบว่า ส่วนใหญ่คนงานได้รับค่าแรงขั้นต่ำวันละ 138 บาท จะมีบางส่วนที่ทำงานในโรงงานปลาทุ่นำบรรจุกระป๋องจะได้รับค่าจ้างวันละ 140 บาท ในช่วงทดลองงานสามเดือน ก่อนจะเพิ่มค่าจ้างให้เป็น 144 บาท ผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งทำงานในโรงงานปลาทุ่นำบรรจุกระป๋องมา 17 ปี กล่าวว่าได้รับค่าจ้างวันละ 165 บาท แต่บางครั้งคนงานจะถูกขอร้องให้ทำงานล่วงเวลาเมื่อมีวัตถุดิบจำนวนมากเข้ามา ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้คนงานจะได้รับค่าจ้างพิเศษขึ้นอยู่กับชั่วโมงการทำงาน การจ่ายค่าจ้างจะจ่ายเป็นรายวัน และตามปกติจะมีชั่วโมงการทำงานที่แน่นอนวันแต่เมื่อมีงานล่วงเวลา จนถึงขณะนี้ยังไม่มีผู้ให้สัมภาษณ์รายใดรายงานว่าได้รับโบนัสจากเจ้าของโรงงาน แต่โดยทั่วไปกล่าวว่ารายได้จากโรงงานไม่เพียงพอและน้อยกว่าที่เคยได้จากการจับปลาโดยตรง (ซึ่งเคยได้ถึงวันละ 1,000 บาท เมื่อนำปลาที่จับได้ไปขายในตลาด) แม้แต่ในวันที่ย่าแย่ ชาวบ้านก็ยังมั่นใจได้ว่าครอบครัวจะมีอาหารเพียงพอเพราะทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันเมื่อทรัพยากรขาดแคลน

ผู้หญิงคิดว่างานในโรงงานแปรรูปอาหารทะเลดึงดูดใจมากกว่าการจับปลาในทะเล เพราะรายได้แต่ละวันแน่นอนกว่า ซึ่งดูเหมือนจะเป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญที่ทำให้ผู้หญิงจึงตัดสินใจมาเป็นแรงงานเต็มเวลา

(5) สวัสดิการในการทำงาน

ในแง่ของสวัสดิการ กลุ่มเป้าหมายบอกว่าสวัสดิการของแต่ละโรงงานจะแตกต่างกันไป เช่น กรณีโรงงานปลาทูน่าบรรจุกระป๋อง สวัสดิการแรกที่จะได้รับคือประกันสังคม การที่โรงงานส่วนใหญ่ทำประกันสังคมให้คนงานโดยหักจากค่าแรง ทำให้กลุ่มเป้าหมายหลายคนแสดงความคิดเห็นว่า ควรหักเงินประกันสังคมน้อยลงเพื่อจะได้เหลือเงินส่งกลับบ้านมากขึ้น ในบางกรณีคนงานจะได้รับการคุ้มครองเฉพาะอุบัติเหตุที่เกิดระหว่างการทำงานในโรงงาน ซึ่งคนงานมีข้อมูลข่าวสารเรื่องนี้น้อยมาก ยกตัวอย่างเช่น เรื่องกฎหมายแรงงาน หรือผลประโยชน์จากประกันสังคมที่ทำไว้เป็นต้น บางกรณีคนงานจะได้รับอนุญาตให้รวมกลุ่มกันได้เมื่อมีการบอกกล่าว เคยมีเหตุการณ์ที่คนงานรวมตัวกันเรียกร้องให้บริษัทจัดหาถุงมือให้ เป็นผลสำเร็จ แต่สำหรับพื้นที่ที่ศึกษาคนงานมีโอกาสน้อยที่จะทำเช่นนั้นเพราะกลัวว่าถ้าต่อต้านแล้วจะต้องตกงาน นอกจากนี้คนงานยังไม่มีความรู้ที่เหมาะสมเกี่ยวกับเรื่องสิทธิคนงานอีกด้วย ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้บริษัทเอาเปรียบคนงานเพื่อลดต้นทุนการผลิตได้

นอกจากประกันสังคมแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนบอกว่าโรงงานได้จัดเตรียมรถประจำทางไว้สำหรับรับส่งคนงานในตอนเช้าและตอนเย็นแต่คนงานจะต้องจ่ายค่ารถให้คนขับเอง จากข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งทำงานในโรงงานปลาทูน่าบรรจุกระป๋อง พบว่า คนงานต้องจ่ายค่ารถเป็นเงิน 150 บาท/เดือน สำหรับการนั่งรถไปกลับ 15 ครั้ง โดยทางเจ้าของรถได้รับค่าจ้างจากเจ้าของโรงงานต่างหากอีก 5,000 บาท/เดือน นอกเหนือจากค่ารถที่เก็บจากคนงานอยู่แล้ว ไม่มีคำอธิบายว่าทำไมจึงมีเรื่องเช่นนี้เกิดขึ้น แต่การที่ต้องจ่ายค่าเดินทางทุกวันทำให้ผู้หญิงมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น สิ่งให้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90) กังวลมากที่สุดคือเรื่องอุบัติเหตุระหว่างการเดินทางที่เกิดขึ้นเป็นประจำในฤดูฝน หากมีอุบัติเหตุเกิดขึ้น ทางโรงงานไม่สามารถชดเชยค่าเสียหายจากการบาดเจ็บใดๆ ได้ ยกเว้นอุบัติเหตุระหว่างทำงานที่เกิดในโรงงานเท่านั้น นอกจากนี้ผู้หญิงยังกังวลด้วยว่าหากเกิดอะไรขึ้นกับตัวเองแล้วจะไม่มีใครดูแลบุตรหลาน

นอกจากสวัสดิการดังกล่าวคนงานยังได้รับอนุญาตให้ลาภักได้ 7 วัน และลาป่วยอีก 30 วัน คนงานที่ตั้งครรภ์สามารถลาคลอดได้ 3 เดือน อย่างไรก็ตามหากมีการหยุดงานโดยไม่แจ้งล่วงหน้า คนงานจะถูกหักค่าแรง 100 บาท ผู้ให้สัมภาษณ์ร้อยละ 95 กังวลว่าตนเองใช้เวลาอยู่นอกหมู่บ้านนานเกินไปจนไม่รู้ว่ามียะไรเกิดขึ้นบ้าง และรู้สึกเริ่มเหินห่างกับสมาชิกในชุมชนคนอื่น ๆ

(6) กิจกรรมในชุมชน

การทำงานโรงงานทำให้กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ (ร้อยละ 85) พลาดการทำกิจกรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย ยกตัวอย่างเช่น การปลูกป่าโกงกาง, การแบ่งเขตอนุรักษ์ และการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งมีการริเริ่มขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2543 จากการสัมภาษณ์พบว่ากลุ่มเป้าหมาย ร้อยละ 15 ไม่สามารถไปร่วม

กิจกรรมได้เนื่องจากไม่มีเวลา มากกว่าครึ่งไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่ม แต่มีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือให้สามีและลูกไปร่วมกิจกรรมแทน แต่ถึงผู้หญิงจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ น้อยลง ข้อมูลที่ได้แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงมีความห่วงใยต่อสิ่งแวดล้อม และพยายามอย่างดีที่สุดที่จะให้สามีและลูกมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ต่างๆ นอกจากนี้ผู้หญิงยังพลาดโอกาสที่จะร่วมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการรวมกลุ่มทางสังคมซึ่งสำคัญต่อชุมชนชนบทที่มีรากฐานบนชนบทประเพณีแบบดั้งเดิม ก่อนหน้านี้ผู้หญิงมีส่วนร่วมและมีบทบาทสำคัญในการจัดหาอาหารประกอบพิธีกรรมในท้องถิ่น แต่ปัจจุบันผู้สูงอายุได้เข้ามาทำหน้าที่นี้อย่างเต็มที่เพราะคนหนุ่มสาวไปทำงานโรงงานกันหมด กลุ่มเป้าหมายตรงกันว่าอยากเห็นทะเลสาบและทรัพยากรทางทะเลกลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม เพื่อที่ชุมชนจะได้กลับมาเป็นหนึ่งเดียวกันอีกครั้ง

2.2 กลุ่มตัวอย่างผู้หญิงที่เป็นชาวประมงพื้นบ้านเดิมและไม่ได้ทำงานโรงงาน

1) ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 3 แสดงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มตัวอย่างผู้หญิงที่เป็นชาวประมงพื้นบ้านและไม่ได้ทำงานโรงงาน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) อาชีพเดิม		
- ประมงพื้นบ้าน	141	94.0
- ทำนา	2	1.3
- รับจ้างทั่วไป	3	3.0
- อื่น ๆ	4	2.7
รวมเป็น	150	100
2) อาชีพปัจจุบัน		
- ประมงพื้นบ้าน	87	58.0
- ทำสวน	41	27.3
- รับจ้างทั่วไป	20	13.3
- อื่น ๆ	2	1.3
รวมเป็น	150	100
3) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทะเลสาบ		
- เข้าร่วม	118	78.7
- ไม่เข้าร่วม	38	25.3
รวมเป็น	150	100

4) ความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทะเลสาบ		
- เข้าร่วม	146	97.3
- ไม่เข้าร่วม	4	2.7
รวมเป็น	150	100
5) การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา		
- รับรู้	141	94.0
- ไม่รับรู้	9	6.0
รวมเป็น	150	100

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเดิมคือ ประมงพื้นบ้าน คิดเป็นร้อยละ 94.0 แต่ปัจจุบันพบว่าลดลงเหลือเพียง ร้อยละ 58.0 แต่ประกอบอาชีพอื่นคือ ทำสวนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 27.3 และอาชีพรับจ้างก็มีจำนวนสูงขึ้นจากเดิมคิดเป็นร้อยละ 2.7 ปัจจุบันเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 13.3

จากการเก็บข้อมูลในส่วนของรายได้และรายจ่ายของกลุ่มเป้าหมายทั้ง 150 คนพบว่า รายได้อยู่ระหว่าง 80-150 บาท/วัน ขณะที่รายจ่ายอยู่ระหว่าง 300-450 บาท/วัน ในส่วนของการเป็นสมาชิกกลุ่มพบว่าส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน ขณะที่บางส่วนไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มใด ๆ เลย

จากตารางที่ 3 พบว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทะเลสาบของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะเข้าร่วมกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 78.7 โดยกิจกรรมส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมจะเป็นการปลูกป่าชายเลน การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ และการประชุมเกี่ยวกับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมคิดเป็นร้อยละ 25.3 โดยมีเหตุผลคือไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมเพราะต้องทำงานนอกชุมชน ไม่มีเวลาว่าง และไม่ทราบว่ามีกิจกรรมดังกล่าวในชุมชน และจากการสอบถามเพิ่มเติมเกี่ยวกับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทะเลสาบ พบว่า เห็นด้วยกับการทำกิจกรรมดังกล่าวเพราะจะทำให้สัตว์น้ำเพิ่มจำนวนขึ้นซึ่งคาดว่าจะนำมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ของทะเลสาบ ขณะที่คนในชุมชนก็ได้มีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นและสามารถสร้างความสามัคคีในชุมชนได้ด้วย

เมื่อสอบถามเรื่องความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างการเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูในอนาคต พบว่าร้อยละ 97.3 แสดงความจำนงที่จะเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวเพราะต้องการที่จะเห็นทะเลสาบมีความอุดมสมบูรณ์เช่นเคย และต้องการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนเพื่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ขณะที่ร้อยละ 2.7 ไม่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรม เพราะส่วนใหญ่ไม่มีเวลาเนื่องจากทำงานนอกชุมชน และไม่มีเวลาว่างพอ

สำหรับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของชาวบ้านเรื่องนโยบายการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา พบว่า กลุ่มตัวอย่างรับรู้ข้อมูลข่าวสารนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการฟื้นฟูทะเลสาบ คิดเป็นร้อยละ 94.0 ผ่านทางโทรทัศน์

วิทย์ การเข้าร่วมประชุมในเวทีที่หน่วยงานราชการจัดขึ้น วางสนทนาของชุมชนและการประชาสัมพันธ์ของ คณะกรรมการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในพื้นที่ แต่อีกร้อยละ 6.0 ไม่ทราบรายละเอียดเนื่องจากไม่ได้ติดตาม ข่าวสาร และไม่ได้สนทนากับคนในชุมชนเนื่องจากต้องออกไปทำงานนอกชุมชน และเมื่อสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเรื่องความต้องการที่จะให้รัฐบาลออกนโยบายเพื่อฟื้นฟูทะเลสาบในประเด็น ใดบ้าง พบว่า มีประเด็นที่หลากหลาย เช่น การปราบปรามและยกเลิกการใช้เครื่องประมงที่ผิดกฎหมาย การแก้ไขปัญหาน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม การขุดร่องน้ำเพื่อไม่ให้ทะเลสาบตื้นเขิน การรื้อถอนสิ่ง ปลูกสร้างที่ล้าลงในทะเลสาบและลำคลอง การฟื้นฟูและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ยกเลิกทำเรื่อน้ำลึก การเปิด ปากระวะ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเมื่อสอบถามกลุ่มตัวอย่างว่าในอนาคตอยากให้ทะเลสาบสงขลาเป็นอย่างไร ก็ได้รับ คำตอบที่เหมือนกันคือ ไม่มีเครื่องมือประมงที่ทำลายล้างในทะเลสาบ ขณะเดียวกันทรัพยากรธรรมชาติ กลับมาอุดมสมบูรณ์สามารถเป็นแหล่งหากินของคนในชุมชนได้ เพราะหากชุมชนสามารถประกอบอาชีพ อยู่ในท้องถิ่นได้ ก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดี ขณะเดียวกันหากมีโครงการพัฒนาใด ๆ เกี่ยวกับทะเลสาบก็ อยากจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

ทั้งนี้เป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องพิจารณาด้วยว่าทุกวันนี้ชุมชนมีความต้องการรายได้ที่สูงขึ้น ความ แข็งแกร่งของระบบทุนนิยมและค่านิยมของผู้บริโภคผลักดันด้วยอิทธิพลจากสื่อและการพัฒนาต่างๆ ทำให้ค่านิยมชุมชนที่แต่เดิมมีลักษณะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีความผูกพันทางสังคมอย่างแนบแน่นเปลี่ยนแปลง ไป ปัจจุบันคนหันไปให้คุณค่ากับวัตถุสิ่งของและแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งข้าวของเครื่องใช้อย่าง โทรศัพท์ รถยนต์ และโทรศัพท์มือถือ ชาวบ้านต้องหาเงินมากขึ้นเพื่อซื้อสิ่งของต่างๆ มาสนองความต้องการเบื้องต้น และเนื่องจากการจับปลากลายเป็นกิจกรรมตามฤดูกาล ชาวบ้านจึงไม่สามารถจับปลาได้ตลอดช่วงเวลาสาม เดือนที่ปลาผสมพันธุ์และวางไข่ ในช่วงนี้ชาวบ้านจะหารายได้จากแหล่งอื่น เช่น ทำงานโรงงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากทรัพยากรย่อยหรือลงทุกวัน ทุกวันนี้ชาวบ้านพบว่าตัวเองได้กลายเป็นคนงาน โรงงานเต็มตัว (เป็นอาชีพหลัก) ส่วนการจับปลากลายเป็นเพียงอาชีพเสริมซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นทุกที

การศึกษาสรุปได้ว่าการล่มสลายของทรัพยากรธรรมชาติมีผลกระทบโดยตรงต่อผู้หญิงอย่างเห็น ได้ชัด เพราะทำให้ผู้หญิงมีภาระเพิ่มขึ้น ดังสรุปจากปากคำของผู้หญิงที่ให้สัมภาษณ์ในตารางที่ 1 ปრაการณที่ผู้หญิงถูกผลักดันให้เข้าสู่ระบบการผลิตกระแสหลักส่งผลกระทบต่อระดับครอบครัวและ ชุมชนในภาพรวม เพราะก่อนหน้านี้ชุมชนประมงขนาดเล็กใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพียงเพื่อการยังชีพ ทำให้ สมาชิกในครอบครัวทำงานใกล้ชิดกันอย่างเป็นอิสระโดยไม่มีใครมาควบคุม แต่การเปลี่ยนแปลงทางการ ผลิตที่เกิดจากแรงผลักดันของโลกาภิวัตน์ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ในขณะที่ชุมชนกลายเป็น แหล่งป้อนแรงงานแก่อุตสาหกรรมที่กำลังเจริญเติบโต ในกรณีของทะเลสาบสงขลานั้น เห็นได้ชัดว่าผู้หญิง ในชุมชนประมงขนาดเล็กเลิกจับปลาเพราะทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม และกลายเป็นแรงงานเต็มเวลา

ในโรงงานแปรรูปปลา ส่วนการจับปลาซึ่งเคยเป็นกิจกรรมที่มีมานานและแพร่หลายได้กลายเป็นอาชีพเสริมของงานโรงงานไป พร้อมกันนั้นแรงงานและภาระหน้าที่ของผู้หญิงก็เพิ่มมากขึ้น ผู้หญิงต้องดูแลครอบครัวและทำงานหลายชั่วโมงในขณะเดียวกัน ผู้หญิงบางคนเสียใจว่าไม่ได้ดูแลครอบครัวเท่าที่อยากจะทำ และเนื่องจากกิจกรรมการจับปลาลดลง จำนวนผู้หญิงที่ทำงานในภาคการประมงโดยเฉพาะกิจกรรมก่อนและหลังจับปลาก็ลดลงเช่นกัน ผู้หญิงต้องเผชิญสถานการณ์ที่ไม่มีทางเลือกในการเลี้ยงชีพ และถูกผลักดันให้เข้าสู่การพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลัก และถึงแม้ผู้หญิงจะพอใจที่รายได้จากโรงงานมีความมั่นคง แต่ก็ตระหนักถึงผลลัพธ์ที่เลวร้ายเนื่องจากความสัมพันธ์ในชุมชนถูกทำลายลง เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติหลังจากที่ชาวบ้านเลิกจับปลา

ข้อเสนอ

ชาวประมงต้องการให้น้ำในทะเลสาบหมุนเวียนเหมือนดังแต่ก่อน โดยเปิดคลองที่เชื่อมต่อระหว่างทะเลสาบกับอ่าวไทย พร้อมทั้งขุดลอกตลอดสาย หยุดการขายทำเรื่อน้ำลึกและแนวกันคลื่น และทำประชาพิจารณ์ให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น